

המבקשים:

1. איתך- משפטניות למען צדק חברתי

2. קו לעובד

3. האגודה לזכויות האזרח בישראל

ע"י ב"כ עוה"ד שרון אברהם-ויס ו/או אבנר פינצ'וק ו/או דן יקיר ו/או דנה אלכסנדר ו/או מיכל פינצ'וק ו/או עאוני בנא ו/או באנה שגרי-בדארנה ו/או לימור יהודה ו/או סוניה בולוס ו/או עאזם בשארה ו/או עודד פלר ו/או טלי ניר ו/או סיגל שהב

מהאגודה לזכויות האזרח בישראל

רחוב נחלת בנימין 75, תל-אביב 65154

טל': 03-5608185; פקס: 03-5608165

דוא"ל: sharon@acri.org.il

בעניין שבין:

העותרת:

מוריה שירותי ניקיון אחזקה ושמירה בע"מ

באמצעות ב"כ עו"ד מורן שרביט

רח' דרויאנוב 5 (בית כלל), תל אביב

טל: 03-6203866; פקס: 03-6203868

- נ ג ד -

המשיבים:

1. הנהלת בתי המשפט- יחידת הרכז המרכזית

באמצעות ב"כ עו"ד שרית אריאלי ואח'

פרקליטות מחוז ירושלים (אזרחי)

רחוב המח"ל 7, מעלות דפנה, ירושלים

טל': 02-5419547; פקס: 02-5419581

2. שמיר י.איתן

באמצעות ב"כ עו"ד חגי שלו ואח'

מרשוב דניאל פריש 3 ת"א 64731

טל: 03-6910330; פקס: 03-6919533

בקשת הצטרפות כ"ידיד בית המשפט" (Amicus Curiae)

בית הדין הנכבד מתבקש להתיר למבקשים להצטרף כידידי בית המשפט לעתירה, ולהגיש טיעון

מפורט ביחס לעניין הנדון בתיק דנן.

ואלה נימוקי הבקשה:

1. העתירה דן הוגשה ביום 21.12.06, ובה התבקש צו נגד הנהלת בתי המשפט (להלן: "המשיבה" או "המדינה") לבטל את החלטת ועדת המכרזים מטעמה, לפיה המשיבה 2 היא הזוכה ב"מכרז הפומבי לאספקת שירותי ניקיון למחוז חיפה, מספר 35/06. (להלן: "המכרז").
2. בין היתר, עוסקת העתירה בהיקף אחריותה של המדינה להבטחת זכויותיהן של עובדות הניקיון שהיא מעסיקה באמצעות קבלנים, ובשאלה האם יכולה וועדת המכרזים לבחור בהצעה גרעונית – הצעה שעל פניה אינה מאפשרת לקבלן לכבד את זכויות המינימום שמקנה משפט המגן לעובדותיו ככל שברצונו להרוויח ולא להפסיד.
3. ניסיון העבר מלמד, כי זכיית הצעה גרעונית במכרז לאספקת שירותים, בפרט בשירותים עתירי כוח אדם, גורמת כעניין שבשיגרה להפרה שיטתית של זכויות עובדות קבלן, ולפגיעה מובנית בקבוצות עניות ומוחלשות.
4. העניין הנדון בעתירה הוא מקרה קונקרטי המייצג תופעה רווחת במשק הישראלי, ומעלה סוגיות עקרוניות בהיבט של עיצוב המדיניות השיפוטית הראויה כלפי גופים ציבוריים המשתמשים בשירותיהם של עובדי קבלן. **להכרעה בעתירה דנן עשויות להיות השלכות מרחיקת לכת לא רק על הצדדים המתדיינים, אלא גם על כלל עובדות קבלני כוח אדם והשירותים במשק, אשר מעסיקיהם פועלים מכוח מכרז.** ההחלטה בעתירה תשפיע על מצבן של עשרות אלפי עובדות קבלן במשק, אשר אינן מקבלות את מלוא הזכויות המגיעות להן על פי חוקי המגן, הסכמים קיבוציים וצווי הרחבה, שתכליתם שמירה על רשת הביטחון הבסיסית להם זכאית עובדת – התמורה המינימלית שמכבדת את עמלה ומכבדת אותה.
5. למבקשים אין את הכלים, גם לא את היומרה, להכריע במחלוקות העובדתיות שבין הצדדים. יחד עם זאת, על מנת שחוות דעתם של המבקשים בסוגיות העקרוניות האמורות תעמוד בפני בית הדין הנכבד קודם שיכריע בהן, יתבקש בית הדין הנכבד לאפשר למבקשים לומר את דברם בטרם יינתן פסק הדין.

א. המבקשים

6. המבקשים הם ארגוני זכויות אדם, החברים, יחד עם הקליניקה למשפט ורווחה, התוכניות לחינוך משפטי קליני, באוניברסיטת ת"א, ב"פורום לאכיפת זכויות עובדים". פורום זה, המורכב משורה של ארגוני זכויות אדם וארגונים חברתיים, שם לו למטרה להגן על ולקדם את זכויות העובדות והעובדים בישראל. בפרט מתמקד הפורום בקידום זכויותיהם של עובדות ועובדי קבלן, שנמנים על קבוצות העובדים המוחלשות והמנוצלות ביותר בחברה. בין היתר מקבלים הארגונים החברים בפורום פניות ציבור מעובדים, מקדמים הליכי חקיקה הנוגעים לעובדים וחלקם מייצגים עובדים שזכויותיהם נפגעו בבתי הדין לעבודה. שיתוף הפעולה במסגרת הפורום, מאפשר למבקשות לקבל תמונה רחבה על מצבם של עובדים בישראל בכלל ועל מצבם של עובדי קבלן בפרט ועל הקשיים בהם עלולים להתקל עובדים אלה בניסיון לממש זכויותיהם.

7. המבקשת 1, **איתך - משפטניות למען צדק חברתי**, הינה עמותה, הפועלת להגנה על זכויות נשים ככלל ונשים מוחלשות בפרט, ולקידום מדיניות לרווחת הנשים בישראל, מתוך תפיסה של פמיניזם חברתי. בין היתר, פועלת העמותה לקידום זכויות ציבור עובדי קבלני כוח אדם וקבלני שירותים, המורכב ברובו הגדול מנשים מוחלשות.

8. המבקש 2, **קו לעובד**, הוא עמותה שמטרתה להגן על זכויות העובדים המקופחים ביותר במשק הישראלי, בדגש על ארבע קבוצות עובדים וביניהן עובדי חברות כוח אדם וקבלני שירותים.

9. המבקשת 3, **האגודה לזכויות האזרח בישראל**, היא עמותה הפועלת להגנה על זכויות האדם בישראל ובשטחים הנתונים לשליטתה, ובכלל זה להגנה על זכויות העובדים.

ב. צירוף המבקשים כידידי בית המשפט

10. לסכסוך הקונקרטי בתיק זה יש היבטים כלליים ומהותיים יותר, הנוגעים לזכויותיהם של עובדים בדפוס ההעסקה המשולש של מזמין שירותים-קבלן-עובד.

11. לפני כעשור הכיר בית המשפט העליון בקיומו של מוסד "ידיד בית המשפט" והתווה את השיקולים לצירוף המבקש להצטרף לדיון במעמד זה:

"בצד הכלל העקרוני לפיו בפני בית המשפט מצויים בעלי הדין הנוגעים בסכסוך הספציפי... מצווה בית המשפט הדין בסכסוך ליתן דעתו – במקרים המתאימים לכך – גם להיבטים כוללניים יותר של הסכסוך שבפניו. מטעם זה, מוסמך לעתים בית המשפט לצרף צדדים להליך עצמו מיזמתו שלו, בכדי להכריע בסכסוך באופן יעיל ושלם... כך, מקום בו ישנו גוף ציבורי – שאמנם אינו צד ישיר להליך – אך יש לו אינטרס רחב בפתרון ההליך והיכרות עם המטריה הנדונה, הרי שיינתן לאותו הגוף להשמיע עמדתו בנדון בצד העותר, לו יש נגיעה אישית או ישירה לעניין... בכך, יינתן ביטוי לאותם הגורמים המייצגים והמומחים, שיש להם עניין בנושא הדיון ויש בידיהם, בה בעת, לסייע לבית המשפט בגיבוש עמדה והלכה המשקפת נאמנה את מגוון המצבים והבעיות שבסוגיה שבפניו." (מ"ח 7929/96 כוזלי נ' מ"י, פ"ד נג (1) 529, 554).

12. הנשיא ברק (כתוארו אז) מונה בהמשך פסק הדין מספר קריטריונים (שאינם ממצים, כדבריו) לצירוף ידיד, כגון התרומה הפוטנציאלית לדיון, מהות הגוף המצטרף ומומחיותו, סוג ההליך והפרוצדורה הנוהגת בו, ניסיונו של הגוף והייצוג שהוא מעניק לאינטרס שבשמו הוא מצטרף, מהות הצדדים הישירים להליך, השלב שבו הוגשה בקשת ההצטרפות ומהות הסוגיה העומדת להכרעה (שם, 555). כמפורט להלן, עונים המבקשים על הקריטריונים האמורים וצירופם להליך כ"ידיד בית משפט" יתרום לבירור השאלה המשפטית הנדונה בו תוך הארת זוויות שאינן עולות מן המחלוקת כפי שזו מוצגת באמצעות הצדדים להליך, כפי שיפורט להלן.

13. המבקשים כולם הם גופים העוסקים באופן וולנטרי, מזה שנים, בתחום זכויותיהם של עובדי בשכר נמוך בכלל, ועובדי קבלן בפרט. ככאלה, הם בעלי **מומחיות** בנושא ומצויים בעמדה ייחודית שבה ביכולתם לפרוש בפני בית המשפט תמונה שהיא **מקיפה וכוללת**.

14. יש חשיבות עקרונית לסוגיות הצפויות לעלות בדיון, כאמור, באשר עיקרו עיסוק בהגנה - או שלילת הגנה - על זכויות עובדים, כאשר להחלטה בערעור עתידה להיות השלכה מרחיקת לכת לא רק על עובדי קבלני כוח אדם בתחום האבטחה, אלא על כלל ציבור עובדי הקבלן כפי שיפורט להלן.

15. צירוף ידיד בית משפט, שלא כצירוף צד, אינו צפוי להכביד על הדיון המשפטי, מכמה טעמים:

א. המבקשים הפצים להצטרף "כדידי בית המשפט" לצורך הגשת תזכיר בכתב מטעמם בלבד; מעבר לזאת, מעמדם ומידת מעורבותם של המבקשים בהליך ייקבעו על ידי בית המשפט כפי שיראה לנכון.

ב. כיון שלא יתערבו בבירור השאלות העובדתיות שבין הצדדים, ומעורבותם תוגבל בהגשת חוות דעת בשאלות העקרוניות, העומדות על הפרק, הרי שצירופם לא יפגע ביעילות הדיון (ראו: בש"א (ת"א) 1013/01 ההסתדרות הכללית החדשה - ארגון שחקני הכדורסל - מכבי אשדוד, פסק דין מיום 25.1.2002).

ג. בנוסף, מוגשת הבקשה בשלב כה מוקדם על מנת שלא יגרם נזק למי מהצדדים או עיכוב בהתנהלות הדיון.

מבחן הערכאה גם הוא מתמלא בענייננו, שכן דברי הנשיא ברק נכונים לכל ערכאה שיפוטית וחלים גם בבית המשפט לעניינים מנהלים.

16. אשר על כן, בענייננו מתקיימים המבחנים הדרושים לצירוף המבקשים כדידי בית המשפט.

ג. עיקרי טענות המבקשים

בקליפת אגוז, יובאו הטענות כדלקמן:

17. עובדות ועובדי קבלני הניקיון משתייכים לאחת מהאוכלוסיות המקופחות והעניות ביותר בישראל. הן מבצעות עבודה פיסית קשה שמזכה אותן במקרה הטוב לזכויות מינימליות על פי חוקי המגן. בפועל, חלק נכבד מהן אינו זוכה אף לזכויות מינימליות אלה. שלילת זכויות מינימליות מעובדת עולה כדי פגיעה בזכויות היסוד שלה, ובראש ובראשונה – בכבוד האדם שלה. אחד הגורמים המבניים לקיפוח השיטתי של עובדות קבלני הניקיון, היא התופעה של מכרזי הפסד. על מנת לזכות במכרזים בתנאי תחרות פרועה מגישים קבלני ניקיון הצעות נמוכות ובלתי ריאליות, שמותירות להן את הברירה: להפסיד או לקפח את עובדותיהן. בדרך כלל ובאופן לא מפתיע נופלת הבחירה על החלופה השניה. מצב זה, מתאפשר בין היתר בחסות רשויות השלטון המקבלות, במסגרת המכרזים שהן מפרסמות, הצעות גרעוניות ומתעלמות מההשלכות החמורות של פרקטיקה זו על הפרת זכויות עובדים ועל שחיקת שלטון החוק.

18. עמדת המבקשים שלהלן **נסמכת בעיקרה על נייר העמדה: בזכות ההגינות ובגנות מכרז ההפסד מאת עו"ד אבישי בניש ורועי צרפתי מהקליניקה לרווחה תעסוקתית של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית**. על סמך נייר העמדה, נבקש מבית המשפט הנכבד לקבוע, שקבלת ההצעה הזולה ביותר במכרז לקבלת שירותיהן של עובדות ניקיון, חרף היותה הצעה גרעונית, הנה החלטה אשר פוגעת ביודעין בזכויות עובדות הניקיון ובכבודן. היא חורגת ממתחם הסבירות ומפרה את ערכי היסוד של השיטה המשפטית ואת כללי המשפט המנהלי. על כן, כענין של מדיניות שיפוטית, יש לפסול הצעות גרעוניות במכרזים לשירותים עתירי כח אדם.

העתק נייר העמדה "בזכות ההגינות ובגנות מכרז ההפסד" מצורף כנספח 1/1.

19. הכרעה בשאלה האם הצעה היא אכן הצעה גרעונית עשויה לעיתים לדרוש יותר מבדיקה שיטחית. יחד עם זאת, לנוכח ההשלכות החמורות שיש לתופעה הנדונה על זכויות היסוד, על ועדת המכרזים מוטל הנטל לבחון מיוזמתה ולשקול שאלה זו, מרגע שנתונה של הצעה מעוררים ספק סביר, שהיא הצעה גרעונית. הימנעות הועדה מלמלא חובתה זו בצורה הראויה יוצרת חזקה של עצימת עיניים ושל פעולה מנהלית שלא כדין.

לנוכח הזכויות והערכים כבדי המשקל, ובשים לב לקשיי ההוכחה של צד שלישי, הרי שבכל מקרה של ספק, יש להעביר אל כתפי ועדת המכרזים והקבלן הזוכה את הנטל להסיר את ספק, ולהוכיח שההצעה הזוכה, הגם שעל פניה היא גרעונית, היא אינה כזו.

1) עובדות קבלני הניקיון – עובדות בלי כבוד

20. מאות אלפי שכירים ושכירים בישראל מועסקים כיום באמצעות קבלנים בהעסקת משנה. לפי הערכות לא רשמיות, כ-10% מהעובדים בישראל מועסקים באופנים אלה. חלק נכבד מאוד מעובדי הקבלן – כ-46% – מועסק במגזר הציבורי (ראו: מיכל תגיר, לעבוד בלי כבוד: זכויות עובדים והפרתן (האגודה לזכויות האזרח בישראל – 2006; להלן: "דו"ח האגודה לזכויות האזרח").

21. עבודה באמצעות קבלנים נפוצה בעיקר בקרב שכבות מוחלשות בשוק העבודה. מרבית המועסקים באמצעות קבלנים הן נשים – קבוצה שהיא ממילא מקופחת בשוק העבודה, שגם "זוכה" לייצוג גבוה בעליל מתחת לקו העוני. כן בולט חלקם של מצטרפים חדשים לשוק העבודה - עובדים צעירים או עולים חדשים (כ-35%), ושל בעלי השכלה ממוצעת של 12 שנות לימוד. עובדי הקבלן מועסקים בעיקר בתחומים: שמירה ואבטחה, ניקיון, הסעדה, מענה לפניית טלפוניות, פקידות וקלדנות (ראו: רונית נדיב, העסקה באמצעות קבלני כ"א (משרד העבודה, הרשות לתכנון כח אדם, 2000).

http://www.moit.gov.il/cmstamat/Rsrc/koach/tichnun_koach_adam/tichnun_pirsumim/pir_skirot/xkablant.pdf

22. ככלל, הסטאטוס התעסוקתי של העובדים באמצעות קבלני כוח-האדם נמוך משל שכירים אחרים. עובדי הקבלן אינם נהנים בדרך כלל מתשלום עבור תנאי עבודה נלווים, וזכויותיהם

מופרות בהיקפים מבהילים. כפי שציין בית הדין הארצי לעבודה לאחרונה: "עובדי ענף הניקיון שייכים ברובם לרקע סוציו-אקונומי נמוך, כגון: עובדים בעלי רמת השכלה נמוכה, עובדים זרים, בני מיעוטים ונשים שהן מקבלות שכר מינימום והן המפרנסות היחידות של משפחתן." (ע"ע 1363/02 [דינה חזין נ' תנופה שירותי כ"א בע"מ](#) (2006) פסקה 5).

23. התופעה של הפרת זכויות בעבודה, ובפרט – הפרת זכויות של עובדות קבלן, הפך לרעה חולה אך רווחת. ארגוני זכויות האדם, דוגמת **האגודה לזכויות האזרח וקו לעובד**, מדווחים על עובדות רבות, מרביתן עובדות של קבלני שירותים, הפונות ומתלוננות על הפרה שיטתית ושיגרתית של זכויותיהן. בין ההפרות השכיחות של זכויות עובדות קבלן: תשלום שכר נמוך מן המינימום; העסקה בשעות נוספות ובימי מנוחה ללא תשלום ובניגוד לחוק; פיטורין ללא תשלום פיצויים; אי-תשלום עבור זכויות סוציאליות; מניעת חופשות ואי-תשלום בגין חופשה; ניכויים וקנסות בלתי-חוקיים; ניסיונות לשבור התארגנויות ועוד (ראו למשל: פרוטוקול הדיון שהתקיים בוועדת העבודה, הרווחה והבריאות של הכנסת ביום 6.12.2004, שבו פורטו ההפרות הרווחות בענף, ובעיקר אצל קבלני השירותים בענפי הניקיון והשמירה).

24. שני הענפים המוזכרים רבות בהקשר זה הם ענפי הניקיון והשמירה. כך למשל, בשנה שעברה קיימה הקליניקה לרווחה תעסוקתית בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית פרוייקט שטח, ובו היא תיעדה את תנאי העסקתם של עובדי קבלן המועסקים במשרדי הממשלה - בעיקר בענף הניקיון. הממצא המרכזי של הפרוייקט הוא כי בכל משרדי הממשלה ורשויות המדינה נמצאו הפרות של זכויות עובדים. כמעט בכל הפרמטרים שלגביהם נשאלו עובדים נמצאו שיעורים גבוהים למדי של הפרות זכויות המגן. כך למשל נמצא כי מרבית העובדים דיווחו כי אינם מקבלים תשלומי פנסיה. מספר רב של עובדים דיווח שאינם מקבלים תשלום עבור ימי חגים וכך גם לגבי תשלום שעות נוספות ותשלום בגין ימי מחלה". כמו כן דווח על אי תשלום דמי חופשה, אי מתן פירוט של תנאי העבודה ועל הטלת קנסות בניגוד לדין. המשמעות הכספית של ההפרות המדווחות יכולה להגיע לסכומים שבין מאות ועד אלפי שקלים לעובד בשנה, סכום המהווה נתח משמעותי מהכנסתו של עובד בשכר נמוך. (נועם אבחסרה, נטע בקר וזיו כהן, בעריכת אבישי בניש, עובדים שקופים בשירות המדינה, (הקליניקה לרווחה תעסוקתית, האוניברסיטה העברית, 2006) 3, 8 (להלן: **"דו"ח העובדים השקופים"**). <http://law.msec.huji.ac.il/law1/clinics/sherut.pdf>

25. סטודנטים בחוג למנהל עסקים באוניברסיטת תל אביב העריכו, כי במקרה הטוב משלמות חברות הניקיון לעובדים זכויות בסך 15% משכר היסוד במקום כ-30% על פי חוק, וכי משמעות הדבר היא שהעובדים "תורמים" כמעט חודשיים בשנה משכרם לטובת חברות הניקיון והלקוחות. בשוק שמגלגל 2.5 מיליארד ₪ בשנה, מדובר להערכתם ב-100 מיליון ₪ שחברות הניקיון מרוויחות בשנה על חשבון העובדים, ו-100 מיליון ₪ שהלקוחות בשוק מרוויחים על חשבון העובדים (ראו: שוהם ספורטה, שירה ספרבר, טל פכטר וציון רווח, בדיקת התכנות להקמת ארגון ללא מטרת רווח שיעסיק עובדי ניקיון למוסדות, ויבטיח תנאי העסקה הוגנים לעובדים תוך תחרות עם קבלני ניקיון (אוניברסיטת תל אביב, הפקולטה לניהול ע"ש רקנאטי, החוג למנהל עסקים, קורס משלב: ניהול מלכ"רים (עבודת שדה; מתוך תקציר מנהלים המופיע באתר "אגינדה": <http://www.agenda.org.il/info/pages/reka.doc>

26. מאפיין חשוב נוסף של עובדות קבלן הוא שמרביתן אינן תובעות את זכויותיהן המופרות. בחוגים חברתיים המכירים את השיח המשפטי ואת כלליו קשה לעיתים להבין כיצד יתכן שנשים נמנעות מלתבוע את זכויותיהן ואת עלבונן במערכת בתי המשפט. וחרף זאת המדובר בתופעה מוכרת ומובהקת בקרב הקבוצות המוחלשות, שרבות מעובדות הקבלן באות משורותיהן.

27. דו"ח העובדים השקופים מסביר ומדגים שעובדים רבים כלל אינם מודעים לזכויותיהם: "כאשר שאלנו עובדים על זכויותיהם קיבלנו מחלקם תגובות כגון: 'לא אמורים לשלם לי שעות נוספו, זו לא עבודה משרדית' או 'פנסיה? בחברות קבלן אין פנסיה'. כך גם אשר לדמי חופשה נתקלנו באנשים העובדים שנים רבות באותו מקום אשר היו משוכנעים שלא מגיעה להם חופש ה מאחר שלא עבדו במשרד מלאה..."

הדו"ח ממשיך ומסביר: "מצאנו כי גם עובדים שהיו מודעים ולו חלקית להפרת זכויותיהם, נטו שלא להגיש תביעה למימש זכויותיהם. חלקם הביע חשש כי אם יגישו תביעה נגד מעסיקם הוא יתנכל להם או אפילו יפטרם. אחרים הביעו חשש שיצא להם שם של 'עושי צרות' ושגם מעסיקים אחרים לא יהיו מוכנים להעסיק אותם בשל כך. בהיעדר אפשרויות תעסוקה חלופיות זמינות, במיוחד על רקע שיעור האבטלה הגבוה, חששות אלו הורידו מהפרק עבור רבים את אפשרות התביעה...."

שלישית, נתקלנו בעובדים שאינם רואים כל טעם בבדיקת זכויותיהם משום שהם סבורים שידיעת זכויותיהם או הגשת תביעה לבתי המשפט לא תשנה את מצבם". (דו"ח העובדים השקופים, 9; הדו"ח מפנה בה"ש 12 אל חיבורים אקדמיים נוספים המנתחים את החסמים הניצבים בפני אוכלוסיות מוחלשות דוגמת העובדים בשכר נמוך בפני מימוש זכויותיהם).

28. גם דו"ח האגודה לזכויות האזרח נותן הסבר לתופעה של הימנעות מתביעות בין היתר, בשל הצורך בייצוג עצמי, ופערי תרבות, כך למשל, יצגה עצמה עובדת ניקיון, עולה חדשה מרוסיה, בתביעת זכויותיה מקבלן הניקיון שהועסקה אצלו. העובדת הגיעה עם בנה, שסייע לה בעברית, והשניים הראו כי חלק מתלושי השכר, שקיבלה העובדת רשומים על שמו של הבן. העובדת ובנה לא ידעו להסביר מבחינה משפטית את רישום התלושים על שם הבן. הרשם העיר: "אני חושב שאני מבין מה קרה כאן", אולם העובדת לא העלתה את הטענה כי מדובר ברישום פיקטיבי, והרשם לא עשה זאת בעצמו. (שם, 80-92).

29. על רקע החסמים שעומדים בפני עובדות קבלן בדרכן לממש את זכויותיהן המופרות, ניתן להבין את התופעה של "שיטת מצליח": הקשיים הרבים בהליך המשפטי והסיכוי הגבוה לפשרה מאפשרים דווקא למעסיקים הפוגעניים ביותר לגרוף רווחים נאים מהפרת זכויות העובדים: הם מפרים את החוק כלפי עובדים רבים, וכאשר אחד מהם מגיש תביעה, נחתמת פשרה ובה משולם לעובד רק חלק ממה שהגיע לו. בינתיים חולפים חודשים שבהם הכסף נשמר בחשבונו של המעסיק, ונוצרת הרתעה כלפי עובדים אחרים, היודעים כי המעסיק אינו חושש מהתמודדות בבית המשפט. " (דו"ח האגודה לזכויות האזרח, 91).

30. על הפרקטיקה של פגיעה בזכויות עובדי הניקיון המועסקים באמצעות קבלנים אפשר ללמוד גם מפסק הדין בע"ב (ת"א) 3054/04 שמאלוב נ' פונס שרותי נקיון בע"מ.

2) עובדות קבלן בצל מכרזי הפסד והצעות גירעוניות

31. אחד הגורמים המרכזיים לתמונת המצב הקשה בשוק העבודה הישראלי, ובפרט - לפגיעה הגורפת בזכויותיהן של עובדות הקבלן, הוא התופעה המכונה "מכרזי הפסד" או "חוזי הפסד", בהם מתקבלות הצעות גירעוניות במכרזים לשירותים עתירי כח-אדם כגון ניקיון או אבטחה.
32. תופעה זו נפוצה במיוחד בהתקשרויות של רשויות שלטוניות, הכפופות לחוק חובת המכרזים, התשנ"ב-1992. ההגדרה הרחבה של המושג "שירות" בחוק חובת המכרזים, כך שיכלול גם שירותי עבודה, מייצרת מנגנון להזמנת ולרכישת שירותי עבודה כמוצרים, תוך התעלמות מהאנשים המבצעים את העבודה ומזכויותיהם.
33. החובה להעדיף את המציעה הזולה ביותר מניעה את המנגנון האמור ומייצרת פרקטיקה של "מרוץ לתחתית", היינו ניסיון של קבלנים להעמיד את ההצעה הזולה ביותר, על-מנת להגדיל את סיכויי הזכייה במכרז (ר' דפנה רובינשטיין, אורלי בנימין וערן גולן "דרך המלך" – העצמה פוליטית של עובדים עניים בצל תרבות המכרזים" עתיד להתפרסם בתוך: ג' מונדלק ומ' אייזנשטדט (עורכים) העצמה - משפט תרבות וחברה (רמות, 2007), עמ' 12).
- הנתק המאמר "דרך המלך" – העצמה פוליטית של עובדים עניים בצל תרבות המכרזים" מצורף כנספח י/2
34. למרות שאין חולק ששיקולים כלכליים הינם רלוונטיים לכל התקשרות מסחרית, הרי שכפי שעולה מנסיון של המבקשים, המחיר הנמוך גובה, בדרך כלל, "מחיר" כבד מאוד – מחיר פרנסתם וכבודם של העובדים. על-פי רוב, ההפסדים הנובעים מהגירעון בהצעה אינם מחסירים מכיסו של הקבלן, אלא מתורגמים להפרת זכויות המגן של העובדים ולפגיעה משמעותית בשכרם.
35. לפיכך, חובת המכרזים, החלה גם על מכרזים לרכישת שירותים עתירי כח-אדם, בשילוב עם כלל העדפת המציעה הזולה ביותר, מובילים להפרה מסיבית של זכויות עובדים בשירות המדינה כעניין שבשגרה.
36. חברות מסחריות המזמינות שירותים עתירי כח-אדם, בין אם באמצעות מכרז ובין אם לאו, מעוניינות באופן טבעי בצמצום העלויות ובהגדלת הרווחים, ועל כן מעלימות עין מהפרות צפויות ומסתברות של זכויות עובדים.
37. בתי הדין לעבודה כבר עמדו על כך שתחום השירותים עתירי כח האדם, ובפרט ענף הניקיון, הוא "שוק תחרותי המייצר 'מירוץ לתחתית', היעלמות חברות רבות ותדירות גבוהה של החלפת קבלנים במקומות עבודה" (ע"ע 1363/02 דינה חזין נ' תנופה שירותי כ"א בע"מ (2006) פסקה 5 לפסק הדין). לנוכח זאת, "מאפייניו של הענף מביאים לא רק לכך שקבלני ניקיון יכולים לנצל עובדים אלה, אלא אף לכך שיש להם תמריץ כלכלי לעשות כן, על מנת להשאר תחרותיים" [ע"ב (ת"א) 3054/04 איילת שמואלוב נ' פונס שרותי ניקיון בע"מ, טרם פורסם (2006), פסקה 68 לפסק הדין; וראו שם גם ההפנייה אל: G. Davidov "Enforcement

38. התופעה המתוארת אינה חדשה לשוק העבודה הישראלי (ר' דב"ע נ"ז 3/54 מישל לנקרי נ' א.נ.ש. חברה לאחזקת נכסים והשקעות בע"מ, פד"ע לו 361), אולם מימדיה הולכים ומתרחבים עם העלייה בשימוש בקבלני שירותים והתחזקות תמריצים להוזלת מחירים על חשבון העובדים.

39. ממחקר שנערך באוניברסיטה העברית עולה כי הצעות גירעוניות מוגשות על ידי חלק מהקבלנים באופן סידרתי (ראו: דו"ח העובדים השקופים, 15). קבלנים אלו "שוברים את השוק" ומדרדרים קבלנים הוגנים, המבקשים לספק לעובדיהם את מלוא זכויותיהם, אך מוצאים עצמם מפסידים במכרזים פעם אחר פעם.

40. במקרים רבים, המכרז עצמו הוא מכרז הפסד, כלומר מכרז שתנאיו אינם מאפשרים עשיית רווח וקיום זכויות עובדים. מכרזי הפסד מכתביים הפסד עבור הקבלן, אלא אם יגלגל עלויות על גב עובדיו. אל פתחה של האגודה לזכויות האזרח הגיעו מספר תלונות של קבלנים שטענו שמכרזים רבים של רשויות שלטוניות מחייבים אותם, הלכה למעשה, לפגוע בזכויות העובדים. כפי שהיטיב לומר מר אביטן, סמנכ"ל חברת "מודיעין אזרחי" בישיבת ועדת העבודה, הרווחה והבריאות מיום 22.3.05:

"בשנים האחרונות חברות השמירה – ואנו מתעסקים בתחומי השמירה והאבטחה – הפכו להיות 'דן חסכן' גם למדינת ישראל וגם לגופים הפרטיים, גם לגופים הציבוריים, בזה שהם מבקשים מחברות השמירה שיחסכו מהם כסף על חשבון אותו עובד, שלא מקבל את מה שמגיע לו. זה נובע כתוצאה מתחרות לא הוגנת שהמדינה יוצרת. יש מכרזים שניגשים אליהם במחירי הפסד, שבסופו של דבר אותו לקוח חוסך לעצמו המון, העובד נפגע בסוף בצורה קשה. צריך לסגור את כל הפרצות במכרזים..".

(ר' פרוטוקול מס' 393 של ועדת העבודה, הרווחה והבריאות, הכנסת ה-16
<http://www.knesset.gov.il/protocols/data/html/avoda/> (22.3.2005)

[2005-03-22-01.html](http://www.knesset.gov.il/protocols/data/html/avoda/2005-03-22-01.html)

41. גם אלי פז, ראש מינהל ההסדרה והאכיפה לעובדים ישראלי במשרד התמ"ת, אישר באותה ישיבה כי "במחירים המתקבלים על ידי חשבי משרדי הממשלה, אין כל אפשרות שהיא [תוכל] לעמוד במבחן שכר המינימום".

42. הכרסום בזכויותיהם של עובדי הניקיון אינו מתבטא רק בפגיעה בשכרם אלא גם ב"קומודיפיקציה" של עבודתם ובהתעלמות מהגורם האנושי העומד מאחוריה. כפי שהתבטא אחד ממנהלי משאבי האנוש במגזר הציבורי:

"שהקבלן יעשה את העבודה עם גמדים קטנים, עם רובוטים, עם פיות וקוסמים, לא אכפת לי." (רונה גוצלב ואורלי בנימין, "גמדים או רובוטים":

מחויבות ודה הומניזציה כלפי עובדים 'זמניים' בקרב מנהלי משאבי אנוש
במגזר הציבורי" סוציולוגיה ישראלית ז(2) 253 (2006).

43. ובכן, "הגמדים הקטנים", "הרובוטים", "הפיות" ו"הקוסמים" הינם אנשים בשר ודם. אנשים אלו הם העומדים מאחורי מכירה ורכישה של "שירותי ניקיון". עלות העסקתם היא העלות המרכזית של קבלן המספק שירותים אלו ואל למזמיני השירותים לשכוח זאת.

44. התפישה שמשקפים דבריו של מנהל משאבי האנוש עומדת בניגוד לעיקרון החשוב לפיו **העבודה איננה מצרך**, עיקרון אשר זכה לביטוי מפורש בהצהרת ארגון העבודה הבינלאומי בשנת 1944 (Declaration of Philadelphia) ועוגן שנתיים לאחר מכן בחוקת הארגון. (ראו גם: ר' בן ישראל "מיקור חוץ" (outsourcing) 'מתמקרים החוצה': העסקת עובדים על-ידי קבלני כוח-אדם – פרשנות אחרת המרת העסקה הפורמאלית בעסקה האוטנטית" **ספר ברנזון** (כרך שני) 561, עמ' 571 – 573).

45. כאמור לעיל, אוכלוסיית העובדים בשירותי הניקה אוכלוסיה פגיעה וחלשה, הזקוקה להגנה מיוחדת מפני ניצול. מדיניות ממשלתית ושיפוטית ראויה צריכה לחסום את הפתח לניצול ולליצר מנגנוני העסקה שלא יאפשרו או יעודדו פגיעה, ישירה או עקיפה, בזכויותיהם של עובדים. (נייר העמדה, עמוד 7).

3) כובעה הכפול של המדינה: רגולטור ומעביד

46. הרשויות השלטוניות הן, כאמור, שחקניות מובילות על במת מכרזי ההפסד. מכאן חומרתה הכפולה והמכופלת של התופעה המתוארת. זאת לא רק משום שרשויות השלטון חבות חובת הגינות מוגברת כלפי האזרח, אלא גם מכיוון שבכל הקשור לחוקי העבודה, נמצאת המדינה בניגוד עניינים של ממש. מחד גיסא, המדינה, כרגולטורית, מופקדת על פיקוח ואכיפה של חוקי המגן. מאידך, רשויות השלטון, כמעסיקות, מתקשרות בחוזים מסחריים, ביניהם גם מכרזי הפסד המגלמים פגיעות חמורות בזכויות עובדים.

47. אכיפת זכויות העובדים ניתנת לביצוע בכמה דרכים: האחת, בצורה פרטנית, על ידי הגשת תביעות על ידי העובדים לבתי הדין לעבודה; השניה, באמצעות יחידת האכיפה של משרד התמ"ת; והשלישית, על-ידי התוויית סטנדרטים והכוונת התנהגות באמצעים שונים כגון קביעת תנאים במכרז.

48. הדרך הראשונה בעייתית, בשל קשיי נגישות של אוכלוסיות מוחלשות למערכת המשפטית, בעיקר כאשר מדובר במערכת יחסי עבודה, בה מערך הכוחות נוטה לטובת המעביד וטלטולה עלול להביא לסיומה. האמצעי השני אף הוא בעל אפקטיביות מוגבלת, בשל פעילות בלתי מספקת של יחידת האכיפה (לעניין זה ראה דו"ח מבקר המדינה 54 בשנת 2003, שפורסם ביום 5.5.04). על אכיפת דיני העבודה בקרב עובדים ישראלים אחראים 19 פקחים בלבד, שטווח פעולתם משתרע על 2.4 מיליון עובדים ישראלים (דו"ח האגודה, עמוד 76). מכאן **שישנה חשיבות רבה בדאגה לזכויות עובדי הקבלן תוך נקיטה באמצעים אחרים, ובין השאר באמצעות קביעת תנאים במכרזים, הבאים להגן על זכויות העובדים המועסקים על ידו.**

49. גורמים שלטוניים, הבוחרים בהצעות גירעוניות, נוהגים בדרך כלל להגיב לטענות נגדם במשיכת כתפיים ובהתכחשות לכל אחריות לפגיעתם הרעה של מכרזי ההפסד. כך, למשל, הגיבה הלשכה המשפטית של שירותי בריאות כללית אל ההסתדרות הכללית:

"על פי דיני המכרזים, אין מניעה לקבל הצעה אטרקטיבית, אף אם היא במחירים נמוכים ממחירי השוק (במילים אחרות- לקבלן עשויים להיות שיקולים שונים במתן הצעה אטרקטיבית, כגון התקשרות בהיקף כספי גדול, הסכמה לרווח מינימאלי/אפסי בהתקשרות אחת ו"כיסוי באמצעות רווח גדול מהתקשרות אחרת, חדירה לפלח שוק/לקוח חדש.. או כל שיקול רלבנטי אחר." (מצוטט בנייד העמדה, עמ' 1).

50. רטוריקה של עצימת עיניים מוצגת גם במקרה נשוא הדיון שבפנינו, בהפנותה להתחייבות החוזית הסטנדרטית לשלם לעובדים את תנאי המינימום, מנסה המדינה ליצור מצג בו היא ממלאת חובתה ודואגת לזכויות העובדים, באופן שהוא לכאורה הרבה יותר מהנדרש ממנה:

"החלטת המדינה להעניק אמון בהצהרת הכוונות של המשיבה 2... אינה נופלת מחוץ למתחם הסבירות... אם מובטח לוועדת המכרזים, כי מציע יכול לעמוד בהתחייבויותיו הכספיות והביצועיות במועד שנקבע, מה לה ולחשוביו ולסיכוני ההפסד שהזוכה מקבל על עצמו במחירים הנמוכים שהוא מציע... אין זה מתפקידה של רשות מנהלית... לשלול את זכותה של חברה כזו או אחרת להגדיר את יעדיה. אינטרס הרשות הינו לוודאי כי הציבור מקבל מחיר טוב" (עמוד 8 לתגובת המדינה; ההדגשות של הח"מ).

51. אליה וקוץ בה, "דאגתה" זו של המשיבה אינה מגובה בתשתית עובדתית. המשיבה לא ערכה, אומדנא, לא בחנה את היכולת של המשיב, הזוכה לעמוד בזכויות העובדים, וכאמור, בהעדיפה את ההצעה הזולה ביותר היא עוצמת את עיניה ובוחרת להתעלם מההפרה הצפויה של זכויות העובדים, העתידים לספק לה את השירותים בפועל.

52. הנה כי כן, לא רק שהמדינה כרגולטור, מועלת בחובתה לאכוף את חקיקת המגן, לשמור על שלטון החוק, ולהבטיח את זכויות היסוד וכבודם של נתיניה, אלא שבחצריה, כמעסיקה, נולדה ומשגשת התופעה של מכרזי ההפסד, שיוצרים את המירוץ לתחתית שמעודדים העסקה פוגנית ומביאים להפרת זכויותיהם של עובדים מוחלשים ממילא.

53. ויודגש, עצימת העיניים אינה בשוגג, התופעה היא ידועה ומוכרת. הביקורת הציבורית, הפסיקה, והעיסוק בענין בוועדות הכנסת עשו את שלהם והגבירו את הלחץ הציבורי. אך באחרונה, בעקבות ממצאי ביקורת על מחדלים, פרסם משרד החשב הכללי במשרד האוצר, הוראת שעה משקית, בנושא "ביקורת בנושא התקשרויות עם חברות אבטחה, שמירה וניקיון" שעניינה מיפוי של ההתקשרויות הקיימות, לרבות פירוט של שכר העובדים.

העתק הוראת השעה מיום 30.7.06 מצ"ב ומסומן נספח י/3

54. יתרה מזאת, הסטנדרטים שמכתיב הגוף שלטוני, כמעביד, מהווים סמן גם להתנהגות בשוק הציבורי. הנה כי כן, השלטון, האמור להיות אמון על אכיפת זכויות עובדים, מנהיג פרקטיקה

של הפרת זכויות עובדים וזאת באמצעות קבלת הצעות גרעוניות, ובכך נותן למעשה אור ירוק גם להתנהגות דומה בשוק הפרטי.

4) המדיניות המשפטית הראויה- פסלות מכרזי הפסד

55. כאמור לעיל, עובדות קבלני הניקיון באות ברובן מקבוצות מקופחות ומוחלשות בחברה הישראלית. במקרה הטוב ביותר הן מקבלות תמורת עבודת כפיהן הקשה את המינימום שמבטיחה להן חקיקת המגן, אלא שכעניין שבשיגרה הן סובלות מהעסקה מקפחת ולא "זוכות" אפילו לזאת.

56. הפרת זכויותיו של כל עובד חמורה היא, אך עדיין, לא הרי הפרת זכויות עובד כלשהו כהרי הפרת זכויותיהן של המוחלשות ביותר – אלו העובדות בתמורה מינימלית. התנאים שמבטיחה חקיקת המגן מהווים את המינימום שקבעה החברה לתמורה הוגנת, המכבדת את יגיע כפיה של עובדת. מעסיק שאינו מכבד את זכויות המינימום של העובדת רומס את כבודה. פגיעה זו היא תוספת לפגיעה בכבוד הנובעת מדה-פרסונליזציה וניכור, שמאפיינים את ההעסקה העקיפה. יגיע כפיהן של עובדות קבלני הניקיון הופך לסחורה, שנמדדת בכסף ובכסף בלבד.

57. עוד ראינו, שאחד הגורמים המרכזיים במשק הישראלי לרמיסת זכויותיהן וכבודן של עובדות קבלני הניקיון הוא מכרזי ההפסד. "ידו הנעלמה" של שוק פרוע ואכזרי דוחפת את קבלני הניקיון להוריד עוד ועוד את מחיריהם. התוצאה הבלתי נמנעת היא פגיעה בזכויות העובדות. תוצאה זו איננה מקרית. היא מובנית בתוך שיטת המכרזים שהנהיגה המדינה, זו שמקדשת את היעילות הכלכלית ובוחלת בכל מוסר וערך שאינם נשקלים בזהב.

58. תוצאה קשה זו מוכרת לכל – לשופטות בתי המשפט ובתי הדין, לזקני הביורוקרטים ולנערי האוצר. אך המדינה מתנהלת בעצלתיים, ולכל היותר נותנת בכל עת מענה לבעייתיות של יום האתמול. גם לאחר שביקורות פנימיות וחיזוניות, תביעות משפטיות ופסקי דין של בתי הדין לעבודה, ואינדיקציות רבות אחרות לימדו, שהתופעה של מכרזי הפסד ממשיכה בכל עוזה חרף הצהרות, התחייבויות, אישורים וערבויות של מגישי הצעות גרעוניות, עדיין מסרבת המדינה לפקוח עיניה.

59. עניין לנו אפוא במכת מדינה של ממש. היא חומסת את כבשת הרש של עובדות הקבלן. היא פוגעת בזכויות היסוד שלהן. היא הופכת אותן מצרך וממעטיה מכבוד האדם שלהן. היא מאכלת את המעט שנשאר מהמרקם האנושי ומהסולידאריות החברתית.

60. הצורך למגר תופעות שליליות שקנו אחיזה בחברה ומאיימות על ערכים חברתיים מהווה אחד מהשיקולים שמנחים את המערכת המשפטית בקביעת מדיניות משפטית ראוייה, בפרוש הדין וביישומו (ראו למשל: רע"א 7435/05 סגל נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ (טרם פורסם, 26.10.2005) (הצורך להילחם במכת מדינה של שיקים ללא כיסוי); ע"פ 6064/05 שומרון נ' מ"י (טרם פורסם, 1.9.2005) (הצורך להילחם במכת מדינה של תאוונות דרכים); ע"פ 2580/93 פלוני נ' מ"י, פ"ד מז (3) 516 (1993)).

61. לאור כל זאת, מתבקש בית המשפט הנכבד לאמץ את המדיניות השיפוטית שמציע נ"ד העמדה ולקבוע, כי יש לפסול כל הצעה גירעונית ולדחות אותה על הסף. "המאפיינים המיוחדים של מכרזי כוח אדם, במיוחד על רקע הניסיון שנצבר בשטח – יחד עם שיקולי מדיניות מוסדיים מטים את הכף לטובת אימוץ מדיניות שיפוטית הפוסלת על הסף מכרזי הפסד בתחומים עתירי כוח אדם וכן לאימות גישה שיפוטית המכירה בסבירות ההחלטה של ועדת מכרזים לפסול על הסף מכרזי הפסד כשנימוק זה בלבד משמש כטעם מיוחד מספק להצדקה החלטתה של לקחת את ההצעה הזולה ביותר".

62. "ההגיון והניסיון מלמדים כי הצעות גרעוניות מתבטאות בסופו של יום, בפגיעה באיכות השירות ובעיקר בפגיעה בחוליה החלשה ביותר- העובדים. זאת ועוד, קבלת הצעות הפסד מנוגדות לעקרון של שוויון ההזדמנויות, שכן מכרזי הפסד יוצרים תחרות בלתי הוגנת ונותנים יתרון לקבלנים עבריינים על פני קבלנים הגונים. לפיכך מדיניות מנהלית ושיפוטית ראויה צריכה לפסול על הסף מכרזי הפסד. לכל הפחות, יש לבחון באופן חשדני מכרזי הפסד תוך הטלת נטל הוכחה כבד על הקבלן כי הוא אשר ישא בהפסד וכי זכויות עובדים תשמרנה במלואן." (שם)

63. גישה זו עולה בקנה אחד עם ההלכות שנקבעו זה מכבר בבית הדין לעבודה על האחריות המיוחדת שחלה על "מקבלי שירותים" – ובמיוחד על המדינה – להבטיח את זכויותיהם של העובדים שיספקו בעמל כפיהם את "השירות": "יחסי עבודה נכונים ומתוקנים מחייבים להגיע למצב לפיו מוטלת על מקבלי שירותים אחריות להבטיח כי קבלני המשנה שלהם מכבדים את חוקי המגן, לרבות החובה לשלם שכר ופיצויי פיטורים... הדין מכיר במיקור חוץ כצורת העסקה לגיטימית... ובלבד שמקבל השירותים יפעל לשמירת זכויותיהם של עובדי כוח האדם מכוח משפט העבודה המגן, ובייחוד כאשר מדובר במעסיק ציבורי כדוגמת המדינה" (ע"ע 1363/02 [דינה חזין נ' תנופה שירותי כ"א בע"מ](#) (2006) פסקה 10 לפסק הדין).

64. בהתאם לזאת הוטלה על בנק אחריות לשלם לעובדת קבלן ניקיון שעבדה בשרותו את כל זכויות המגן שהחסיר ממנה "ספק השירות", כיוון ש"עלה מחומר הראיות כי החברה הציעה לבנק, על מנת לזכות בעבודה, סכום שעל פניו אינו יכול להספיק לתשלום שכר מינימום וזכויות מכוח חוקי המגן לשני העובדים שעבדו בסניף לפי דרישתו של הבנק. הסכמת הבנק לכך מהווה עצימת עיניים מלראות את ההפרה הבוטה של חוקי המגן שהתרחשה מדי יום בחצרו." (ע"ב (ת"א) 3054/04 [איילת שמואלוב נ' פונס שרותי נקיון בע"מ](#), טרם פורסם (2006), פסקה 69 לפסק הדין).

65. קל וחומר כאשר הדין מכיר באחריותה של המדינה להבטיח למעשה ולא רק להלכה ולמראית עין, שעובדות הנקיון שבשירותה יקבלו את כל המגיע להן: "כמעסיק הציבורי יש למדינה אחריות מיוחדת להבטיח, כי קבלני כוח אדם עימם היא מתקשרת ישמרו על חוקי עבודה המגן." (ע"ע 1363/02 [דינה חזין נ' תנופה שירותי כ"א בע"מ](#) (2006) פסקה 10 לפסק הדין).

66. הגישה הראויה, כפי שעולה מניד העמדה, באה לידי ביטוי, למשל, בפסק הדין בעניין גשש (ע"מ (נצי) 127/01 גשש ז.א. בע"מ נ' עיריית נצרת עילית, (טרם פורסם, 2002)). באותו

עניין נדונו נסיבות הדומות לאלו שלפנינו. העותרת, חברת שמירה שהפסידה במכרז, טענה, בין היתר, כי במחיר שהציעה לא תוכל החברה הזוכה לעמוד בתשלום לעובדיה כחוק. בית המשפט קבע כי על ועדת המכרזים לוודא, שהצעת הזוכה הינה ריאלית, וכי ניתן לעמוד בתנאי החוזה מבלי להסב נזק למזמינה (העירייה) ומבלי שיקופחו זכויות העובדים.

בית המשפט אף ערך תחשיב לגבי עלות שעת העסקת המאבטחים ביום, בלילה, בשבת ובחג על פי כל חוקי המגן, ומצא שההצעה הזוכה ככלל נופלת מהעלות המינימאלית של העסקת המאבטחים בכל אחד המרכיבים האמורים. יתר על כן, בית המשפט מצא פגם בכך שהאומדן שערכה ועדת המכרזים היה דווקא, וחפף את העלות של העסקת המאבטחים מבלי לקחת בחשבון רווח קבילני (פסקה 27 לפסק הדין).

לבסוף פסק בית המשפט כי " ... ועדת המכרזים כלל לא הייתה ערה לכך שהצעת הזוכה היא גירעונית ולא בדקה ולא שקלה כלל אם תוכל לבצע את החוזה מבלי לגרום נזק לאינטרס הציבורי ומבלי לקפח את עובדיה... לא ניתן בנסיבות מכרז זה לבצע את העבודה במחירי האומדן מבלי להפסיד... בנסיבות אלה, לא יהיה מנוס מהמסקנה כי בחירתה של הזוכה הייתה שגויה ומושתתת על אי בדיקת הנתונים" (פסקה 28 לפסק הדין; יצויין שבסופו של דבר, על אף שקבע שזכייתה של הזוכה במכרז הייתה שלא כדין, החליט בית המשפט שלא לבטל בדיעבד את החוזה שנחתם בין הזוכה לבין העירייה, אך זאת אך ורק בשל שיהוי בהגשת העתירה).

67. בדומה לזה, קבע גם בית המשפט דנן (כב' השופטת צור), בנסיבות שהעלו חשש שההצעה הזוכה היא גרעונית לנוכח היותה נמוכה מהאומדן, כי: "על ועדת המכרזים לבחון האם העובדה שההצעה נמוכה מהאומדן מאפשרת למציע לעמוד בדרישות הקבועות בדבר התנאים הסוציאליים המגיעים לעובדים." (עת"מ (י-ם) 790/06 [א. דינמיקה שירותים 1990 בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד הבריאות](#) טרם פורסם (2006) פסקה 40).

יצויין עוד, כי כמו במקרה שלפנינו, כלל גם המכרז בעניין דינמיקה, דרישה להמצאת אישור רוי"ח על עמידת החברה המציעה בחובותיה כלפי העובדים. אלא שבניגוד לטענה שמעלה המדינה בענייננו, כאילו יצאה כדי חובתה לאחר שהציבה את הדרישה לקבל אישור רוי"ח כנ"ל, הרי שבעניין דינמיקה דווקא הפנה בית המשפט הנכבד אל אותו אישור שעה שקבע, שעל ועדת המכרזים לבחון האמנם יוכל הקבלן המציע גם לקיים את התחייבותו זו (שם).

68. גישה הפוסלת על הסף הצעה גירעונית והמכבידה ומקשה במקרה של חשד להצעה גירעונית, אינה סותרת את החקיקה והתקנות החולשות על חובת המכרזים. ערכי היסוד של השיטה, שיקולים של מדיניות משפטית ראוייה, ובכלל זה - הגנה על זכויות האדם, מנחים את בתי המשפט בבואם לפרש את הדין. במיוחד נכון הדבר לאחר שזכויות היסוד עלו למדרגת זכות חוקתית על חוקית. קל וחומר שכך צריך לנהוג בתקנות בדרך כלל, ובתקנות המכרזים, התשנ"ג-1993 בפרט.

69. הפסיקה התייחסה במספר פסקי דין לשאלת מרכזיותו של תנאי המחיר. מכולם עולה כי אין התנאי עומד לבדו, וכי יש לשקללו עם רכיבים אחרים, באמצעות מה שמכונה "מקבילית

הכוחות" (ראו למשל, עע"מ 2310/02 איגוד ערים אזור דן נ' דטאל מרחבים, פ"ד נט (6) 337, 344).

70. זה מכבר נקבע, כי "דיני המכרזים נבנו במשך השנים על התפיסה כי אין לקבל רווחים כספיים קצרי טווח על חשבון הפסדים חברתיים ארוכי טווח" (ע"א 4683/97 ידע מחשבים ותוכנה בע"מ נ' משרד הביטחון, פ"ד נא(5) 643, 647). ללא ספק, ההשלכות הרווח האסון שהולידה הגישה הסלחנית למכרזי הפסד כפי שתוארו לעיל הן "הפסדים חברתיים ארוכי טווח", שמצדיקים פסילת הצעות גרעוניות.

71. הצעה גרעונית בשירותים עתירי כח אדם היא הצעה פסולה, שכן היא מעידה על חוסר תום לב ועל תכסיסנות של המציע, וסותרת את סעיף 12 לחוק החוזים (חלק כללי), תשל"ג-1973. בקבלו הצעה גרעונית מעודד הגוף השלטוני הפרת זכויות עובדים ומעודד את הפרקטיקה הנוהגת תוך פגיעה בתקנת הציבור ובאמון הציבור.

72. זאת ועוד, הצעה גרעונית כאמור היא בלתי חוקית, בלתי מוסרית, ונוגדת את תקנת הציבור וגם בשל כך – בטלה.

5) התנהלות המדינה במקרה דנן

73. על רקע הדברים שלעיל נבקש לייחד מספר מילים לאופן שבו התנהלה המדינה במקרה דנן. ודוק, אין בדעתנו ואין ביכולתנו למצות את הדיון באופן שבו נהגה ועדת המכרזים, אך השתלשלות האירועים מעלה ספקות כבדים לגבי מידת העניין והאחריות שגילתה המדינה בכל הנוגע להבטחת זכויותיהם של עובדות הנקיון שיועסקו על ידי החברה הזוכה.

74. רק לאחר שנבחרה ההצעה הזוכה, ורק לאחר שאיגוד לשכות המסחר פנה והצביע על הקשיים שמעוררת ההצעה הזוכה, פנתה המדינה אל החברה הזוכה והתעניינה לדעת כיצד תוכל לקיים את חובותיה כלפי עובדותיה מתוך התמורה החוזית הנמוכה (סעיפים 17 ו-18 לתגובת המדינה).

75. המעיין בתגובתה הראשונה של החברה הזוכה (נספח ו' לתגובת המדינה) מתקשה למצוא בה התייחסות לגופן של הטענות שהעלה איגוד לשכות המסחר - אין בה הסבר של ממש כיצד ניתן יהיה לקיים את זכויות העובדות חרף התעריף הנמוך שישולם תמורת שירותי הנקיון. ומסתבר שלא רק אנחנו סבורים כך, אלא שגם המדינה סברה שאין די בתגובת החברה הזוכה, ועל כן היא "הקשתה ופעלה לקבלת הבהרות נוספות" (סעיף 21 לתגובת המדינה).

76. מסתבר אפוא, שגם המדינה חשבה, שנתוני הצעתה של החברה הזוכה מעוררים חשש לזכויותיהן של העובדות. גם המדינה סברה, שטענותיו של איגוד לשכות המסחר מעוררות סימני שאלה כבדים, וזאת בניגוד גמור למצג שהיא מציגה עתה, כאילו היה מדובר בטענה "ספקולטיבית, בבחינת ניבוי עתידי, ללא כל בסיס עובדתי" (סעיף 18 לתגובת המדינה).

77. הטענות שהעלה איגוד לשכות המסחר נסמכות על הנתונים שעמדו בפני ועדת המכרזים שעה שבחרה בהצעתה של החברה הזוכה. לא איגוד לשכות המסחר ולא העותרת הן שהיו צריכות

להעלות את הטענות הללו, אלא ועדת המכרזים היא שהיתה צריכה להקשות ולדרוש הבהרות נוספות עוד קודם שנבחרה ההצעה הזוכה.

78. כל הבירורים החפוזים והנמהרים עם החברה הזוכה, וכל ההסברים המאוחרים והבלתי מספקים שהעלתה המדינה, תחילה בתגובתה לבקשה לצו ביניים, ובהמשך בכתב התשובה מאתמול – כל אלה היו צריכים להעסיק את ועדת המכרזים מלכתחילה.

79. במציאות הקיימת, כאשר מכרזי הפסד הגורמים להעסקה פוגענית הם עובדה ידועה ומוכרת לכל, ובראש וראשונה למדינה, אין המדינה יכולה להמתין, לעצום עיניה, ולהסתפק בהצהרת החברות הניגשות למכרז, או באישורי רו"ח למיניהם, ולפיהם לא יקפחו את עובדותיהן. יותר מידי עובדות מועסקות בתנאים משפילים בחסות הצהרות ואישורים שכאלה מכדי שהמדינה תנופף בהם ותרחץ בנקיון כפיה.

80. הסתרתה של המדינה מאחורי הבטחות המציעים אינה טובה מהסתרתה מאחורי האמירה לפיה מחוייבים המציעים "ממילא... לקיים הוראות כל דין". אם אכן סברה המדינה כי די בחובתם של המציעים על פי "הוראות כל דין", מדוע כללה חובות מסויימות של הדין במכרזיה ובחוזיה? דווקא העובדה שהמדינה הכניסה לחוזיה התחייבויות מפורשות המתייחסות לזכויות העובדות, ואף החלה לאחרונה לקיים פיקוח על קיומן של התחייבויות אלו – מלמדת שגם המדינה יודעת ידוע היטב, שהאופן שבו היא מקיימת את מכרזיה מובילים להעסקה מקפחת של עובדות קבלן.

81. **הרושם העולה מהתנהלות המדינה, החל מהדיון בוועדת המכרזים וכלה בתגובות שהוגשו לעתירה דנן, הוא שהמדינה סבורה שהיא יצאה כדי חובתה ברגע שיש ביכולתה להפנות למסמכים, להבטחות, ובצוק העיתים – גם ל"הוראות כל דין", וזאת גם אם העובדות זועקות לשמיים ומעוררות חשש כבד, שגם בזו הפעם, תרמסנה זכויותיהן של עובדות קבלן עד דק.**

82. ההצהרות שמשמיעה המדינה גם עתה מכוונות לכיוון אחד ויחיד – בלעדיות לשיקולים של "יעילות כלכלית", תוך התעלמות מהתופעות השליליות שקנו להם אחיזה ב"שוק" עובדות הקבלן.

83. טלו למשל את התייחסותה של המדינה ל"עבודות אחרי הצהריים". לגבי עבודות הבוקר הגדיר המכרז באופן ברור כמה עובדים יידרשו לכל הפחות כדי לבצע את העבודה. כך יכולים אנו לראות מייד, שהתשלום שדרשה החברה הזוכה עבור כל שעת עבודה נופל מהמינימום שעליה לשלם לפי חקיקת המגן. לעומת זאת, במשמרת אחר הצהריים אין המכרז מפרט כמה עובדים נדרשים לצורך ביצוע העבודה.

84. המדינה מציינת שהקבלן הנוכחי מבצע את מטלות הניקיון של משמרת אחה"צ בעזרת 55 עובדים. בתעריפי ההצעה הזוכה, גם אם יועסק מחצית ממספר זה אחר הצהריים – לא יהיה בתמורה החוזית כדי לכסות את זכויות המינימום שלהם. אלא שהחברה הזוכה מבקשת לבצע את מטלות אחה"צ בעזרת 21 עובדים בלבד, דבר שיאפשר לה לכאורה לשלם מתוך התמורה החוזית, שביקשה עבור משמרת זו, את תנאי המינימום המגיעים להם על פי הדין.

מדובר, אפוא, בנתון קריטי – לפחות על פי הנתונים שהוצגו לוועדת המכרזים, יכולתה של החברה הזוכה לכבד את זכויות העובדות שיועסקו במשמרת אחה"צ תלויה בכך שתצליח לבצע בעזרת 21 עובדות מטלות, שלביצוען נדרשת כיום עבודה של 55 עובדות. מי שחרד לגורלן של העובדות שיבצעו את העבודה חייב, לכל הפחות, לשאול כיצד יתכן הדבר. בתגובת המדינה לא מצויין מה עשתה ועדת המכרזים בהקשר זה. וכיצד מתייחסת המדינה לנקודה קריטית זו עתה?

85. אומרת המדינה: "קבלן אשר מציע לספק 50 עובדים אחר הצהריים יש להניח כי עובדיו ישלימו את המשימות בפרק זמן קצר יותר מספק אשר מציע 20 עובדים לביצוע אותן משימות. כיום למשל מועסקים בהיכל המשפט בחיפה 55 עובדים בשעת אחר הצהריים, אשר מסיימים את עבודתם בשעה 20:00 לערך. אפשר כי ספק אחר המציע כמות עובדים קטנה יותר, יסיים את עבודת אחר הצהריים בשעה מאוחרת יותר".

86. האמנם? עם כל הכבוד, עושה רושם שמי שמעלה טענה זו שכח את מה שלמד בשיעורי האלגברה. שהרי, עבודה שמתבצעת על ידי 55 עובדים בין השעות 16:00 ו-20:00, תדרוש מ-20 עובדים לעבוד עד סמוך לשעה 3:00 בלילה. זאת בשעה שהמכרז (בעמוד 16) קובע כי צוותי עבודת אחה"צ לא יעבדו מעבר לשעה 22:00.

87. אך חשוב מכך, ההסבר שנותנת המדינה אינו פותר את השאלה המטרידה – כיצד תספיק התמורה שנדרשה עבור ביצוע מטלות משמרת אחה"צ כאשר אין שינוי במספר הכולל של שעות העבודה, שנדרשות לשם כך. שהרי כל שאומרת כאן המדינה הוא שניתן לבצע את אותן מטלות בעזרת פחות עובדים, ובלבד שכל עובד יעבוד יותר שעות. וממילא שה"כ שעות העובד שידרשו לביצוע המטלות לא משתנה, ובהתאם לזאת גם תשלום המינימום שיש לשלם לעובדים.

88. ולגבי טענתה החלופית של המדינה, לפיה "אפשר כי ספק אחר המציע אף כמות קטנה של עובדים יסיים גם הוא את המשימה בפרק זמן קצר יותר, היות ומצויים ברשותו כלים משוכללים יותר" נחזור אל משמרת הבוקר ונשאל – אם כך הוא הדבר, מדוע עומד המכרז על כך שבבוקר יבצעו את העבודה 22 עובדים לפחות? אם המדינה סמוכה ובטוחה שמכשור משוכלל מאפשר לקבלן לעמוד במטלות אחה"צ בעזרת צוות מצומצם כפי שיראה לנכון, מדוע אין היא מניחה לו את אותה גמישות במשמרת הבוקר?

89. ודוקו. אין בכוונתנו לטעון, כי המכרז וההצעות שהוגשו במסגרתו צריכים להיבחן במונחים מתמטיים ותו לא. גם איננו מתיימרים לקבוע בשלב זה, כי בדיקה מדוקדקת ואחראית של כל הטענות וטענות הנגד בנוגע לסעיף זה, כמו גם לסעיפים האחרים, יובילו בהכרח לדחיית טענותיה של החברה הזוכה. **כל שבדעתנו לטעון, והדברים שלעיל תומכים בטענתנו זו, הוא שבדיקה מדוקדקת ואחראית מעין זו טרם בוצעה, הגם שנתוני ההצעה הזוכה מעלים תמיהות וספקות שהיו צריכים להתברר עוד בשלב הדיון בוועדת המכרזים.**

90. דוגמא נוספת להסברים המטרידים שהעלו המשיבות בעתירה, נוגעת לאופן חישוב התנאים הסוציאליים של העובדים. בתגובתה לממצאים שמצביעים לכאורה על היות ההצעה הזוכה הצעת הפסד, כפרה המשיבה 2 בתחשיבי איגוד לשכות המסחר באופן הבא: "טענת

ההתארגנות הנ"ל כאילו שעת עבודה בענף הניקיון בשנה הראשונה היא לפחות 25.01 ש"ח ובשנה השניה ואילך היא 27.57 ש"ח איננה נכונה. העלויות הנ"ל מתעלמות לחלוטין מהמצב בענף הניקיון בו תחלופת העובדים גבוהה מאוד. להערכת מרשתנו מתוך נסיונה רב השנים כ-60% מהעובדים בענף זה בכל מקרה אינם משלימים תקופה עבודה מינימלית (של כשנה) המזכה אותם בחלק מהרכיבים המצויינים בתחשיב המוטעה הנ"ל. לפיכך בפועל העלויות הנ"ל נמוכות יותר." (מכתב מיום 21.12.2006 נספח ז' לתגובת המדינה).

91. טענה זו היא שערורייתית. הניסיון הנצבר ב"שוק" העבודה הקבלנית מצביע על כך, שרבות מעובדות הניקיון אינן עוזבות מרצונן את עבודתן, ודאי שלא בתוך חודשים. לעומת זאת, הארגונים המבקשים מוצפים בפניות ובתביעות של עובדות קבלן שנאלצו להתפטר לאחר שקופחו והושפלו במשך חודשים, שלא קיבלו את שכרן במועדו, שלא שולם להן שכר מינימום, לא גמול שעות נוספות ולא תנאים אחרים.

92. התחשיב המניח ש-60% מהעובדות כלל לא ישלימו את שנתן הראשונה ו/או לא יהיו זכאיות לתנאים הסוציאליים, הוא בבחינת נבואה המגשימה את עצמה. הסתמכות על תחשיב מעין זה נוגדת את תקנת הציבור ואינה מוסרית, ועל המשיבים להימנע ממנה. ובמאמר מוסגר ייאמר, כי עצם ההנחה שבשנה הראשונה אין לשלם לעובדות את מלוא התנאים הסוציאליים מניחה כברור מאליו שהחברה הזוכה תעסיק עובדות חדשות שתגייס לצורך המכרז. זאת בניגוד למצב שמציגה המדינה, כאילו מדובר באספקת מצרכים ולא בהעסקה עקיפה ונצלנית של עובדות – עוד דוגמא חיה כיצד משפיעה תרבות המכרזים על זכויותיהן של עובדות הקבלנים.

93. **אימוץ טענות מסוג זה על ידי המדינה – לפחות בשלב זה, ללא חקירה ודרישה נוספות - אינו אלא המשך של עצימת העיניים - שיטה משוכללת יותר של התכחשות למציאות בשוק הפרוע של הספסרות בעובדות בשר ודם.**

94. "ההסברים" החלולים, שמעלה המדינה בשלב הנוכחי, מעוררים חשש כבד, שוועדת המכרזים לא הטרידה עצמה בשאלה כיצד מתיישבת ההצעה הזוכה עם החובה לשלם לעובדים את כל המגיע להם.

95. הם גם מלמדים שהמדינה עדיין לא מיצתה את הבדיקה, וכל שהיא מבקשת לעשות הוא להציג מראית עין של דאגה לזכויות העובדים, מצג של "סבירות" שבחסותו תוכל לבקש מבית המשפט למשוך את ידיו מהעניין ולדחות את העתירה.

6) במקרה של ספק - הנטל על המשיבות להראות כי ההצעה הזוכה אינה גרעונית

96. לעיתים מוגשת למכרז הצעה, שעל פניה היא הצעה גרעונית. אלא שכיום, לאחר שמכרזי ההפסד כבר סומנו כתופעה נפוצה, טורחים קבלנים להסוות, במידה כזו או אחרת של הצלחה, את העובדה שהצעתם היא הצעה גרעונית. הכרעה בשאלה האם הצעה היא אכן הצעה גרעונית עשויה לעיתים לדרוש יותר מבדיקה שיטחית. יחד עם זאת, לנוכח ההשלכות החמורות שיש לתופעה הנדונה על זכויות היסוד, על ועדת המכרזים מוטל הנטל לבחון ולשקול שאלה זו, לאחר שהונחה בפניה תשתית עובדתית הולמת.

97. זאת ועוד: די בכך שנתונה של הצעה מעוררים ספק סביר שהיא הצעה גירעונית, כדי שוועדת המכרזים תיזום בדיקה להסרת הספק. הימנעות הוועדה מלמלא חובתה זו בצורה הראויה יוצרת חזקה של עצימת עיניים ושל פעולה מנהלית שלא כדין.

98. לנוכח הזכויות והערכים כבדי המשקל, ובשים לב לקשיי ההוכחה של צד שלישי, הרי שבכל מקרה של ספק, יש להעביר אל שכם ועדת המכרזים והקבלן הזוכה את הנטל להסיר את הספק, ולהוכיח שההצעה הזוכה, הגם שעל פניה היא גרעונית, היא אינה כזו.

99. כפי שפסק לאחרונה בית המשפט הנכבד: "למותר לציין כי המסגרת המתאימה לבירור כשירות ההצעות ודיון בטיבן והתאמתן לעבודה נשוא המכרז, היא ועדת המכרזים. בית המשפט אינו אמור להיכנס בנעליה של הוועדה ולבחון, לראשונה, אם מציע זה או אחר עומד בתנאי המכרז בלא שההצעה עברה קודם לכן דרך ה'מסננת' המקצועית של הוועדה... מהנתונים שבפני עולה כי עניין זה כלל לא נבחן על ידי ועדת המכרזים. החלטת הוועדה אינה מתייחסת לסוגיה זו ודיוני הוועדה לא תועדו בפרוטוקול. גם ב"כ המדינה לא התייחס לטענות אלה בתגובה או בתשובה לעתירות. במצב דברים זה, מן הראוי ששאלות אלה יתבררו על-ידי ועדת המכרזים ולא לראשונה בבית המשפט" (עת"מ (י-ם) 790/06 א. דינמיקה שירותים 1990 בע"מ נ' משרד הבריאות טרם פורסם (2006) פסקאות 20 ו-36).

100. כדי לנסות ולבסס את הטענה, כאילו פעלה ועדת המכרזים כדין, במובן זה שהיא מילאה את חובתה כלפי עובדי החברה הזוכה, והסירה את החשש לקיפוחם המסתבר, היה על המדינה – לכל הפחות – להציג פרוטוקול. כדי שבית המשפט יוכל לבחון את תקינותה של ועדת המכרזים "... הוא נדרש למסמכים שהיו בפני ועדת המכרזים ולהחלטותיה, ובעיקר הוא נזקק לפרוטוקולים של הוועדה המשקפים את הליך קבלת החלטות ומסגרת השיקולים שעמדו בבסיס החלטתה, לרבות עמדת החברים שהשתתפו בדיוני הוועדה. ניהול פרוטוקול של ישיבות הוועדה הינה דרישה מהותית ואלמנטרית... בהעדר פרוטוקול, בית המשפט אינו יכול להתחקות אחר פעילותה של הוועדה ונמנע ממנו לעמוד על תקינות ההליך, גם אם מילאה הוועדה תפקידה כראוי." (עת"מ (י-ם) 790/06 א. דינמיקה שירותים 1990 בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד הבריאות טרם פורסם (2006) פסקה 20).

101. כזכור, בעניין דינמיקה פסקה כב' השופטת צור, כי הצעה נמוכה מהאומדן מעלה, בין היתר, חשש לאי-כיבוד זכויות העובדים, ולפיכך מוטל על ועדת המכרזים לבדוק נקודה זו (שם, פסקה 40). ובעניין גשש קבע כזכור בית המשפט, כי אומדן שעל פניו הוא גרעוני מטיל על הרשות נטל לבחון את השלכותיו.

102. אמנם, בענייננו לא הציגה המדינה את האומדן שנקבע למכרז, ככל שהיה כזה. ואולם העובדה שנתוני ההצעה הזוכה מעלים, לכל הפחות, ספקות לגבי יכולתה של החברה הזוכה לעמוד בחובותיה כלפי העובדים, מטילה על ועדת המכרזים את אותה חובה שנוולדת במקרה של הצעה נמוכה מהאומדן – לבדוק, לחקור, ולתעד את החקירה ואת תוצאותיה בפרוטוקול.

103. זאת ועוד, עצם העובדה שהמדינה לא קבעה אומדן במקרה דנן היא כלשעצמה מעוררת חשש, שהמדינה עוצמת עיניים לנוכח האפשרות שזכויות העובדים יקופחו, או למצער שהמציעים

במכרז יקבלו את הרושם שהמדינה מתכוונת להעלים עין, כפי שנעשה פעמים רבות בעבר, ולתת את העבודה למציע זול, גם אם קיום התחייבויותיו כלפיה יהיה כרוך לקיפוח העובדים.

104. בהקשר זה תמוהה היא הטענה שהעלתה נציגת המדינה: "מדיניות של מכרזי הפסד אפשר להתייחס אליה ולטעון אותה הרבה לפני שמשותפים במכרז. תתנו אומדן. מכרזים שיש בהם כוח אדם המדינה חייבת לתת אומדן. לו חברתי היתה מציגה ומעידה על מדיניות עקבית מסויימת אולי היה צריך להדרש לזה." (פרוטוקול מיום 31.12.2006 עמוד 9).

בית המשפט הנכבד מתבקש לקבוע את היפוכו של דבר, דהיינו, שעצם העדרו של אומדן במכרז דנן, מעביר אל המדינה את הנטל להוכיח את חוקיות החלטת ועדת המכרזים ולהסיר כל ספק לגבי נכוניתו ויכולתו של הקבלן הזוכה לכבד את זכויות העובדים.

ד. סוף דבר

לאור כל האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד להעניק למבקשים רשות להצטרף לדיון בעתירה כידידי בית המשפט ולאמץ את עמדתם דלעיל.

מפאת קוצר הזמן, ומאחר שדבר מועד הדיון שנקבע למחר נודע למבקשים שלשום אחר הצהריים, לא עלה בידי המבקשים לחתום את הבקשה ולהעבירה לעיון ולתגובת הצדדים.

כיוון שהמבקשים חפצים שהבקשה תונח בפני בית המשפט הנכבד מוקדם ככל האפשר, תועבר הבקשה לצדדים מיד עם הגשתה לבית המשפט במסירה ידנית ובדואר אלקטרוני.